

Felicia ȚUCĂ¹Dr. Cornel ȚUCĂ²

LOCOTENENT-COLONELUL GRIGORE VASILESCU ȘI DEZERTAREA COLONELULUI ALEXANDRU STURDZA (23 IANUARIE/5 FEBRUARIE 1917)

Trădarea colonelului Alexandru D. Sturdza a constituit unul dintre evenimentele rușinoase înregistrate de istoria Armatei Române. Această trădare reprezintă o pagină neagră a istoriei militare, o pagină în antiteză cu a celor ce reliefează evoluția organizării, sub multiplele ei aspecte, Armatei Române, a dotării și pregătirii de luptă, participării la operațiunile militare de pe diferitele câmpuri de luptă, precum și a faptelor de eroism și jertfă ale militarilor din rândurile ei. Actul de trădare al colonelului Sturdza a constituit și va constitui tema unor volume dedicate analizei lui sau a unor capitole și/sau articole cu acest subiect. Din cadrul primei categorii, ne permitem să semnalăm celor interesați doar un ultim volum, cel al cunoscuților istorici Maria Georgescu și Petre Otu: *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Sturdza*, apărut, la Editura Militară din București, în anul 2011. Având în vedere atât bibliografia existentă, cât și popularitatea în rândul armatei și a populației civile a rușinoasei și condamnabilei trădări, credem ca fiind lipsită de oportunitate o prezentare, chiar succintă, a acesteia.

Considerăm utilă, din aceste motive, pentru cei interesați de acest subiect, cunoașterea generală a particularităților legate de împrejurările trecerii colonelului Alexandru D. Sturdza și a aghiotantului său, locotenentul Constantin Wachmann, la adversar. În acest sens, opinăm că *interogatoriul* luat de locotenent-colonelul Constantin Gh. Petrovici, comisarul regal al Armatei 1 române, în ziua de 21 aprilie 1917, comandantului Regimentului 2 Grăniceri, locotenent-colonelul Grigore Vasilescu, prin al cărui sector de front au trecut la adversar cei doi ofițeri trădători, poate constitui un izvor documentar suplimentar în cunoașterea împrejurărilor efectuării respectivei trădări. *Interogatoriul*, pe care l-am selecționat și pe care ne-am decis să-l cităm integral, i-a fost luat locotenent colonelului Grigore Vasilescu în calitate de acesta, la aceea dată, de *învinuit* în legătură atât cu cunoașterea intențiilor, cât și cu mijlocirea trecerii celor doi trădători la adversar, el fiind suspendat de la comanda unității de la 3 februarie 1917 și, la aceea dată, arestat.

Ipostazele acestea le menționăm pentru a semnală cititorului probabilitatea existenței unui anumit grad de subiectivism în conținutul răspunsurilor date de cel interogată la întrebările anchetatorului. Fără a pune sub semnul întrebării sinceritatea conținutului răspunsurilor locotenent-colonelului Grigore Vasilescu, pentru a fi obiectivi în prezen-

țarea acestui document, sugerăm cititorului să nu elimine probabilitatea subiectivismului unora dintre acestea, luând în calcul particularitatea dictată de dorința firească a *suspectului* de a se delimita atât de cunoașterea intențiilor celor doi trădători, cât și, mai ales, de sprijinirea concretă a finalizării lor.

De asemenea, cititorul trebuie să țină cont și de faptul că acesta, colonelul Alexandru D. Sturdza, era cunoscut în respectiva perioadă ca partizanul unei alianțe totale a României cu Germania. De altfel, fiind fiul lui Dimitrie Sturdza (influent om politic, fost lider al Partidului Liberal, dar și un apropiat al Regelui Carol I) și ginerele lui P.P. Carp (om politic de prim rang, partizan al alianței cu Germania, liderul Partidului Conservator), el și-a manifestat constant susținerea atât pe linie politică, cât și militară alianței cu Puterile Centrale, în mod deosebit a celei cu Germania. Prin dezertarea din seara zilei de 23 ianuarie/5 februarie 1917 în tabăra adversă „*Alexandru Sturdza credea că trecerea la germani va crea un puternic curent favorabil Puterilor Centrale. Acest curent trebuia asociat cu o acțiune militară condusă de el, în fruntea unei armate alcătuită din prizonierii români, care i s-ar fi alăturat; el ar fi început, în aceste condiții, lupta împotriva rușilor, evident, alături de Puterile Centrale*”³.

Din fericire pentru România, din păcate pentru colonelul Sturdza și cei care îi stimulasă și sprijiniseră efectuarea acțiunii sale trădătoare, planul lor nu s-a concretizat. Cu foarte mici excepții, spre cinstea lor de militari și adevărați patrioți, prizonierii români internați în lagărele înființate de Puterile Centrale nu au aderat la această acțiune trădătoare și au preferat să îndure în continuare calvarul vieții din prizonierat. De altfel, în fața acestei atitudini aproape unanime de nezdruccinată încredere în Rege și Țară, nu după mult timp, preconizata acțiune a fost abandonată de inițiatorii ei, iar colonelul trădător a sfârșit prin a fi privit ca atare chiar și de către aceștia.

Dacă biografia și cariera militară a colonelului Alexandru D. Sturdza sunt cunoscute și pe larg prezente în bibliografia de specialitate, cele ale locotenent-colonelului Grigore Vasilescu, ulterior înaintat la gradul de colonel, sunt aproape necunoscute cititorului. Din acest motiv, prezentăm, succint, biografia și cariera militară a celui ce a condus sectorul de front prin care au trecut cei doi trădători în liniile germane.

Grigore Vasilescu s-a născut la 27 septembrie 1876, ca

fu al lui Ion și Ioana, în localitatea Nucșoara din fostul județ Muscel (azi Argeș). După absolvirea liceului, între 5 octombrie 1896-1 iulie 1898 a urmat cursurile Școlii pregătitoare de ofițeri activi. Înaintările acestuia în grad au cunoscut următoarea evoluție cronologică: sublocotenent – 1 iulie 1896; locotenent – 10 mai 1902; căpitan – 28 decembrie 1907; maior – 1 noiembrie 1914; locotenent-colonel – 1 noiembrie 1916 și colonel – 27 mai 1920 (dar cu vechime de la 1 noiembrie 1918)⁴.

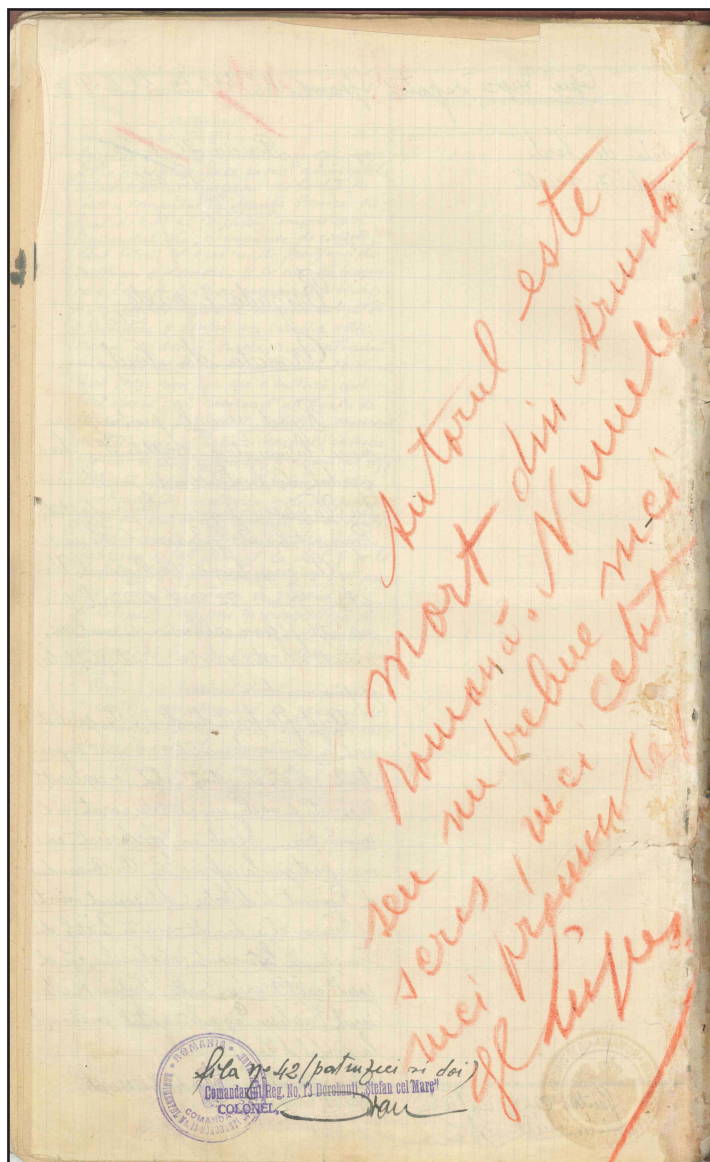
Carierea de ofițer activ i-a fost jalonată de îndeplinirea serviciului în următoarele unități și structuri militare: Regimentul „Mircea” nr. 22, 1 iulie 1898-10 mai 1902; Regimentul „Râmnicu Sărat” nr. 9, 10 mai 1902-1 aprilie 1905, 1 octombrie 1912-1 octombrie 1913 și 1 noiembrie 1914-1 ianuarie 1916 (din 1915 fiind șeful de stat major al Grupului de acoperire „Tabla Buții”); Regimentul „Mihai Viteazul” nr. 6, 1 aprilie 1905-1 mai 1905 și 15 aprilie 1908-1 octombrie 1912; atașat la Institutul Geografic al Armatei cu data de 1 mai 1905 și detașat de acesta, pentru executarea unor lucrări de profil, la Regimentul „Putna” nr. 10, 10 mai 1905-15 aprilie 1908; ofițer elev al Școlii Superioare de Război, 1 octombrie 1913-1 aprilie 1914; Comandamentul Diviziei nr. 5 infanterie, 1 aprilie-1 noiembrie 1914; Regimentul 2 Grăniceri, ajungând chiar comandant, 1 ianuarie 1916-24 martie 1917 (suspendat de la comandă, în fapt, la 3 februarie 1917); la dispoziția Armatei 1, 24 martie 1917-15 august 1919 și a Ministerului de Război, 15 august-1 septembrie 1919 („poziție” datorată mai întâi învinuirii și apoi suspectării acestuia de o prealabilă înțelegere cu colonelul Sturdza, comandantul său direct, cu care se afla și într-o cunoscută relație de prietenie, de a-i mijlocii trecerea în liniile germane prin sectorul regimentului comandat de el; figurând în continuare în aceste perioade în evidența militară a Regimentului 2 Grăniceri); Serviciul Exploatare și Transport, 1 septembrie 1919-6 noiembrie 1920; Regimentul 45/60 Infanterie, comandant, 6 noiembrie 1920-1 aprilie 1921; Cercul de Recrutare Buzău, 1 aprilie 1921-1 aprilie 1927 și Comandamentul Teritorial al Corpului 7 Armată, 1 aprilie 1927-10 octombrie 1932 (data trecerii în rezervă).

În îndelungata carieră militară, pentru activitatea

desfășurată și, mai ales, faptele de arme săvârșite, colonelul Grigore Vasilescu a fost decorat cu: medaliile: Jubiliară „Carol I”, 1906; Medalia „Avântul Țării”, 1913; ordinele Coroana României, cu Spade, în grad de Ofițer, cu Panglica de „Virtutea Militară” și Steaua României, cu Spade, în grad de Ofițer în anul 1916; Crucea Comemorativă a „Războiului 1916-1918”, 1918; Semnul onorific de „25 de ani” în armată, 1920; Medalia „Victoria”, 1921 și Ordinul Coroana României, în grad de Comandor, 1922⁵.

Colonelul Grigore Vasilescu a fost caracterizat de superiori ca fiind un: „Ofițer cu înfățișare ostășească plăcută. Sănătos și rezistent. Călărește bine. Intelligent, muncitor și priceput. Instrucțiunea și cunoștințele militare dezvoltate și caută a și-le înmulți prin studii folositoare carierei. [...] Are ochiul câmpului. Are inițiativă, prevedere și voință”, în Foaia calificativă din anul 1914⁶. Apoi, în aceea dedicată perioadei 1 noiembrie 1914-31 octombrie 1915, a fost notat: „Înțelege foarte bine, judecă cu multă seriozitate, posedă mult bun simț, are spirit de ordine și de metodă, memorie excelentă. [...] Posedă o întinsă cultură generală, precum și instrucția militară a celor trei arme⁷. [...] Ofițer disciplinat, posedă în cel mai înalt grad simțul datoriei; este bun camarad, posedă simțul onoarei și are curaj militar și curajul răspunderii. Este devotat serviciului, demn,

moral și integru, conduită bună. Are o foarte mare putere de muncă. [...] Este un ofițer pe care se poate conta în orice împrejurare [...]”⁸. Aceleași notări elogioase i-au fost întocmite și pentru perioada 15 august 1916-4 ianuarie 1917, cu referire la participarea acestuia la luptele duse de regimentul său, de comandatul Brigăzii 7 Mixte, nimeni altul decât colonelul Alexandru Sturdza. În respectivele notări ale ofițerului identificăm, printre alte caracterizări, următoarele consemnări: „[...] respiră energia și tenacitatea, temperamentul său este calm și sângele rece al acestuia. Comandant distins este admirabil. Înaltele sale calități de om, ca militar, ca comandant superior și ca organizator le-a dovedit la începutul războiului [...]. Acest ofițer superior are o cultură militară aleasă, [...] este un excelent educator și adevărat șef; el știe să îmboldească pe inferiorii săi; el se bucură de încrederea și de dragostea lor și energia sa este temută de cei slabi”⁹.



Consemnarea generalului Lupescu

În afara acestor elocvente notări, la 21 octombrie 1916, colonelul Alexandru Sturdza a întocmit și înaintat comandantului Armatei de Nord un *Raport special*: „pentru propunerea la înaintare excepțională la gradul de locotenent-colonel a maiorului Vasilescu Grigore”¹⁰, în care a consemnat: „Acest ofițer foarte distins este predestinat la Comandamentele cele mai importante, el are cunoștințe solide, o experiență încercată și vastă, un caracter curat și o inimă tare. El este un șef adevărat, cu mare prestigiu la inferiorii săi. Ca, Comandant de regiment și de sector, Detașament mixt în Vrancea, el a dovedit, ca și în luptele din Transilvania la începutul războiului, că el posedă calități rare și înalte”¹¹. Urmare a raportului în cauză, reamintim, cel propozabil a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel la 1 noiembrie 1916. Dar, după actul de trădare și, apoi, condamnarea pentru acesta a colonelului Alexandru Sturdza, atât notarea pentru perioada 15 august 1916-4 ianuarie 1917, cât și *Raportul special* întocmite de acesta au fost anulate de generalul Lupescu, prin tăierea lor cu un „X”, în creion roșu, și scrierea de mână a următoarei fraze: „Autorul [colonelul Sturdza] este mort din Armata română. Numele seu nu trebuie nici scris, nici cetit, nici pronunțat”¹².

Caracterizările colonelul Grigore Vasilescu îl prezintă pe acesta ca pe unul dintre ofițerii de elită ai Armatei Române. Probabil că ascensiunea acestuia în ierarhia militară ar fi cunoscut o cu totul altă traiectorie, desigur ascendentă, dacă destinul nu i-ar fi fost legat, în aceea blestemată zi de ianuarie 1917, de trădarea celui ce i-a fost comandant și prieten, colonelul Alexandru Sturdza. Suspendarea de la comanda regimentului de la 3 februarie 1917, arestarea provizorie, judecarea de Curtea Marțială și menținerea la „dispoziție”, de la 24 martie 1917 până la 1 septembrie 1919, l-au scos pe locotenent-colonelul Grigore Vasilescu din rândul comandanților participanți, în fruntea unităților lor, la luptele eroice duse de Armata Română în respectiva perioadă, marcându-i ireversibil probabila ascensiune militară în grad și funcții. Mai mult, acesta a trebuit să suporte acuzațiile sau insinuările, direct formulate de unii sau voalat de alții, de mijlocitor al acțiunii trădătoare a colonelului Sturdza. Fără a putea fi probate în instanță, atât eventuala înțelegere prealabilă sau implicare directă în trecerea celor doi trădători la adversar, cât și inacțiunea operativă ulterioară a acestuia, din seara și ziua următoare trădării colonelului Sturdza, acuzațiile acestea au creat multe suspiciuni și au planat mult timp asupra locotenent-colonelului Grigore Vasilescu.

Cert este faptul că o asemenea *prealabilă înțelegere* sau *sprijinire directă* a acțiunii trădătoare nu au putut fi probate în instanță de anchetatori. Aceste acuzații au fost lipsite de un probatoriu solid în sprijinul lor. Ca urmare, neputând fi probate de anchetatori cu declarații ale martorilor sau cu

documente elocvente în sprijinul lor, acuzațiile formulate de aceștia la adresa locotenent-colonelului Grigore Vasilescu nu au fost reținute de completul de judecată, acesta fiind declarat *nevinovat*. De altfel, după trecerea anilor, o asemenea înțelegere între cei doi nu a fost confirmată sau cel puțin sugerată nici de colonelul Sturdza, nici de serviciile secrete care-l racolaseră pe acesta și nici de cele române.

Interogatoriul pe care îl vom cita în continuare a fost identificat într-un dosar creat de Curtea Marțială a Corpului 4 Armată cu prilejul începerii, în anul 2006, inventarierii fondului de arhivă creat de această structură militară. Din păcate, datorită legislației reparatorii apărută ulterior și, drept urmare, trecerii întregului personal al Centrului la activități de acest gen, fondul de arhivă în cauză este și la această dată în același stadiu: neprelucrat arhivistic. Ca urmare a acestei stări de fapt, conform prevederilor Legii nr. 16/1996, fondul de arhivă în cauză nu poate fi pus, încă, în circuitul public.

Interogatoriul i-a fost luat locotenent-colonelului Grigore Vasilescu în ziua de 21 aprilie 1917, când acesta era suspendat de la comanda Regimentului 2 Grăniceri, arestat și pus la dispoziția Armatei 1 în vederea anchetării și judecării lui ulterioare pentru complicitate și mijlocirea trecerii celor doi ofițeri români trădători la adversar. Acuzat de către anchetatorii săi militari de o prealabilă înțelegere și, apoi, mijlocire a trecerii colonelului Sturdza și aghiontatului său la adversar prin sectorul de front comandat de el, locotenent-colonelului Grigore Vasilescu a negat cu tărie atât cunoașterea intenției acestora, cât și, mai ales, sprijinirea directă a actului lor trădător. El declarând, în sprijinul nevinovăției sale, că nu a știut nimic despre intenția trădătoare a colonelului Sturdza și, ca urmare, nici nu a mijlocit trecerea acestuia la adversar. Consecvența



Locotenent-colonelul Grigore Vasilescu

răspunsurilor locotenent-colonelului Grigore Vasilescu i-a obligat pe anchetatorii săi militari să-l interogheze pe acesta în mai multe rânduri. Întrebările acestora, formulate sub diverse forme, au fost invariabil legate de activitatea sa militară sub comanda colonelului Sturdza, de natura relațiilor particulare cu acesta, precum și asupra prezentării cât mai în detaliu posibil a ultimei seri petrecute – de el și subordonații lui – împreună cu cei doi ofițeri trădători veniți în sectorul de front comandat de el. Dar, de fiecare dată, în linii generale, fără mici detalii de la un set de întrebări la altul, răspunsurile celui anchetat au fost identice. Cu toată această consecvență a răspunsurilor sale, suspiciunea de prealabilă înțelegere și mijlocire a trădării colonelului Sturdza a planat asupra locotenent-colonelului Grigore Vasilescu chiar și după ce instanța militară l-a declarat nevinovat. Existența unei asemenea suspiciuni la nivelul conducerii Armatei Române opinăm că a constituit cauza menținerii acestuia în poziția „la dispoziție”, fără a primi nicio comandă, între 24

martie 1917-1 septembrie 1919. Mai mult, amintim și faptul că, din această cauză, înaintarea sa la gradul de colonel a fost aprobată și decretată tocmai la 27 mai 1920, chiar dacă cu vechime de la 1 noiembrie 1918¹³.

*Interogatoriul*¹⁴ este redactat sub formă de întrebări și răspunsuri și a fost scris de mână, cu cerneală neagră, de grefier, sublocotenentul Ioan I. Rang. Documentul este scris pe 17 file, dintre care 16 file (32 pagini) cuprind, consemnat avers și revers, conținutul interogatoriului; iar ultima filă (o pagină, avers) este o schiță, de mână, a poziției de pe Dealul Voloșcani ocupate de Regimentul 2 Grăniceri în ziua de 23 ianuarie 1917¹⁵. Fiecare dintre cele 33 de pagini ale documentului sunt certificate individual, spre autentificare, prin consemnarea în clar a numelui și, abreviat, prenumelui celor trei participanți la luarea respectivului interogatoriu (nominalizați în alineatul doi al documentului) și semnăturile originale ale acestora. Pentru o lectură coerentă a documentului prezentăm abrevierile folosite de grefier în transcrierea interogatoriului: bat. – batalion, cap./câp. – căpitan, cdt. – comandant, C./Const./C-tin. – Constantin, Corp – corp de armată, D. – Dumitru, dec. – decembrie, det. – detașament, dl. – domnul, d-lui. – domnului, d-ta. – dumneata, d-tale – dumitale, d-tră – dumneavoastră, febr. – februarie, Gh. – Gheorghe, Gr. – Grigore, lt. – locotenent, lt. col. – locotenent colonel, nov. – noiembrie, oct. – octombrie, sept. – septembrie, slt. – sublocotenent, reg. – regiment, Reg. D. – regiment de dorobanți.

În continuare, redăm în întregime conținutul celor 36 de întrebări puse de comisarul regal și răspunsurile celui anchetat la 35 dintre acestea, mai puțin răspunsul la întrebarea 36, care nu are legătură directă cu acuzațiile formulate la adresa locotenent-colonelului Grigore Vasilescu.

„Ministerul de Război

Curtea Marțială a Armatei 1

Proces-Verbal

de interogatoriu unui bănuț

Anul 1917, luna aprilie, ziua 21.

Noi, lt. colonel C. Gh. Petrovici, comisar regal al Armatei

1, asistat de grefierul nostru Ioan I. Rang¹⁶, în virtutea citației noastre s-a prezentat lt. colonelul Vasilescu Grigore, fost comandantul Regimentului 2 Grăniceri, în scopul de a fi interog.

În consecință ne declarăm că:

Mă numesc Vasilescu Grigore, în etate de 41 ani, născut în comuna Vlădești¹⁷, jud. Muscel, din părinții Ioan (+) și Ioana (+) Vasilescu; domiciliat la arest.

Asupra celor ce mă întrebați declar:

1) Întrebare: Ce trupe intrau în compunerea Brigadei a

7-a Mixtă, de la venirea D-tră pe front în această Brigadă și până la plecarea lui Sturdza¹⁸ dincolo la inamic?

Cu ce trupe s-a legat Brigada, în tot acest timp, la dreapta și la stânga și cine le comanda?

Răspuns: De la 1 sept. 1916 și până la 27 septembrie a făcut parte din Brigada 7 Mixtă: Reg. 2 Grăniceri (Horia) de sub comanda mea și Reg. Cloșca, comandat de maiorul Bucică Petre – care trăiește și, mi se pare, se află la Statul major al Corp. IV Armată, Reg. Crișan, comandat de maiorul Berindei Ioan – trăiește și este comandant de regiment; de la 27 sept. – Reg. Cloșca, a fost luat și trimis la Onești, iar celelalte 2 regimente au rămas în Brigadă. La 28 sept., Reg. 2 Grăniceri a fost trimis în gara Putna, pentru a ocupa Sectorul de pază cuprins între muntele Arivoaia și Vârful Clăbuc, ambele inclusiv; iar pe Valea Zăbalei, fusese trimis,

chiar din ziua de 27 sept., un pluton din Reg. 2 Grăniceri, sub comanda d-lui slt. Ionescu Lungu – care, cred că trăiește, pentru că se semnalase niște recunoașteri inamice, care pătrunseseră pe acea vale.

În acest timp, nu știu precis când, au mai fost trimise la Câmpurile, un detașament de o companie de bicicliști, întărită cu un pluton de ștafete pe jos, care făcea legătură cu trupele din Valea Cașinului și supraveghea Sectorul cuprins între Valea Șușița și Pârâul Cașin.

Aceste trupe au intrat chiar de la început în compunerea Brigăzii.

Peste vreo 10 zile, însă, acest detașament a fost luat și trimis pe Valea Zăbalei, la Podul Ne[...] ¹⁹, pentru a supraveghea comunicațiile de pe această vale și a schimba plutonul de grăniceri, care fusese trimis în acea parte.

După 10 oct., a sosit în gara Putna și Reg. Crișan, care rămăsese în Mărășești, și a fost pus să supravegheze văile Tișitelor: Mare și Mică, împreună cu Sectorul de frontieră cuprins între Piscul

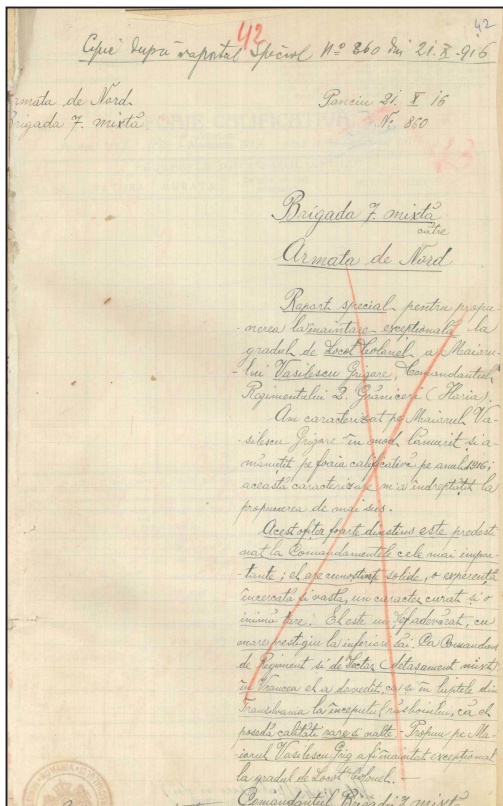
Tiganului, inclusiv, și muntele Arișoia.

Peste vreo săptămână s-a primit ordin ca acest Reg. să se coboare la Mărășești, pentru altă destinație, iar Reg. 2 Grăniceri să reia și Sectorul Tișitelor.

Tot atunci s-a mai pus la dispoziția Reg. 2 Grăniceri și o baterie de artilerie de câmp din Reg. 12, comandată de căpitanul Popescu – este lt. în Reg. 12, nu căpitan – și 2 baterii de 53 mm, a căror comandanți nu mi-i amintesc.

Brigada 7-a Mixtă se lega, la dreapta, cu Reg. 8 Vânători, sub comanda colonelului Gorschi, și, la stânga, cu Divizia 6-a, comandată de dl. general Arghirescu; iar legătura între această Divizie și Brigada Mixtă o făcea căpitanul Balșanu²⁰, de la Brigada Mixtă.

Ofițerii Reg. 2 Grăniceri erau: maiorul Buricescu Dragu, trăiește; căpitanul Georgescu Ștefan, acum maior, trăiește; căpitan Caracaș Petre, trăiește; aceștia toți erau comandanți de batalioane. Comandanții de companie erau: slt. Chiriac



Raportul special al colonelului Sturdza

Dumitru, trăiește, din Compania I; căpitanul Mardare Bucur, trăiește, din Compania II-a; slt. Cocargean Gh., Compania III-a; căpitan Tomescu Gh., Compania 4-a; căpitan Toniță Nicolae, Compania 5-a; căpitan Popescu C-tin, Compania 6-a; căpitan Costăchescu Ioan, Compania 7-a; căpitan Ionescu Anton, Compania 8-a; căpitan Petrovici D., Compania 9-a; căpitan Necșulescu Gh., Compania 10-a; lt. Băjenaru Gh., Compania 11-a și căpitanul Anagnastopol D., Compania 12-a; iar compania de mitraliere o comanda căp. Popescu Gr. Const., având ca ofițeri subalterni pe lt. Poenaru Alex și Buteș Nicolae, toți trăiesc.

Ofițerul meu adjutant era căpitanul Mironescu – Ionescu Vasile – nu Mironescu; iar ofițer cu aprovizionarea cap. Enescu Manole, iar șeful trenului de luptă, era slt. Codreanu Gh..

2) Întrebare: Ce a determinat în ziua de 10 oct. (fila 5 din memoriu²¹), să vă retrageți de pe punctul înaintat al Muntelui Clăbuc, în sectoarele de pază, dacă ați ocupat acel punct respingând pe inamic?

Răspuns: Punctul înaintat al muntelui Clăbuc s-a menținut – și era numai la o distanță de vreo 200 de metri de poziția întărită a noastră, iar retragerea s-a făcut conform ordinului de luptă inițial, dat de colonelul Sturdza.

3) Întrebare: Pentru ce a ordonat Sturdza în seara de 13 dec. (fila 6-a) retragerea?

Răspuns: Pentru că, se produsese infiltrațiuni de trupe inamice pe Dealul Porcului – Est de Valea Tișitei, precum și pe Valea Lepșei și tindeau să împresoare trupele de pe Valea Putnei și muntele Macradeu; iar ajutorul ce se ceruse din Valea Cașinului, de 2 batalioane, încă nu sosise. Eu am expus astfel situația lui Sturdza, care a ordonat retragerea, și pozițiile de mai sus au și fost ocupate de inamic.

4) Întrebare: Dacă toate atacurile erau așa de strălucite și obțineau succese, cum se explică neconținutele retrageri și cum vi le explicați?

Răspuns: Noi luptam, în virtutea ordinelor ce ni se dă de către Brigadă, atacam sau contraatacăm, după cum am făcut la Dealul Fața Schitului, la Rîpa Roșie, la Răchitașu și Momăia, iar ordinele de retragere le primeam tot de la dânsul. La Dealul Fața Schitului, ne-am retras forțați, din cauza că, pe pârâul Steiului, s-au produs infiltrațiuni inamice, care tindea să întoarcă aripa noastră stângă, atacând chiar pe artileria noastră cu mitraliere.

La Rîpa Roșie, nu cunosc motivul retragerii și nici n-am fost forțați de presiunea inamică – ne-am retras la Valea Babei lângă Câmpurile.

La Răchitașu a fost justificată retragerea de un km. și ½ – până la Cota 648 – din cauza că cavaleria noastră n-a concurat cu noi la atac – mi se pare sub comanda colonelului Marini; iar aripa stângă a Reg. Combinat 25/80, părăsind poziția pe o distanță cam de 200 metri în pădure, inamicul a pătruns între noi și flancul, acestui reg., stâng, și ne-a forțat să ne retragem la Cota 648, unde am ocupat poziția, până la șaua dinainte, din dreptul lui L. din Valea Slatinei, – noaptea am stat pe poziție, la strânsul contact al inamicului, fără însă a se produce vreun atac din partea sa, totuși am primit ordin scris, de la Sturdza, de a ne retrage la Răcoasa, pe poziția de la Dealul Alba și Mariana, ordin care în urmă a fost contra-mandat – mi se pare chiar în noaptea sosirii noastre, spre a ocupa poziție între satul Ciurucu și Cota 482, pe Dealul

Guirgea, făcând legătură cu un batalion din Reg. 2/5, care se găsea pe Dealul Guirgii – Est de Vizantea Mănăstirească; și la revenirea aceasta și pe Dealul Guirgii n-am avut luptă cu inamicul.

La Momăia, retragerea căpitanului Mărculescu, a fost justificată, întrucât a fost atacat de inamic și s-a produs panică.

5) Întrebare: De la cine s-a primit în ziua de 17 dec. (fila 7) ordin de retragere de la Cota 1088 și ce a determinat această retragere?

Răspuns: Ordinul s-a primit în scris de la Sturdza și a determinat retragerea infiltrațiunile inamicului pe Valea Steiului, care a atacat chiar artileria.

6) Întrebare: De la cine s-a primit ordin în ziua de 20 dec. să vă retrageți de la Rîpa Roșie, după ce, prin mari lupte, ați reușit să faceți legătura cu Reg. 29 Inf.?

Răspuns: Ordinul a fost scris, venit de la Sturdza, care se găsea în gara Soveja, și poziția ocupată, în urma legăturii făcute cu Reg. 29 Inf., s-ar fi putut menține și nu-mi pot explica motivul retragerii, întrucât Sturdza era în legătură cu Comandamentul Superior.

7) Întrebare: Arătați că nu ați cunoscut motivul retragerii, nu ați căutat însă să-l aflați, nu l-ați dedus din împrejurări și care a fost rezultatul acestor deducțiuni?

Răspuns: Nu m-am interesat de motivul retragerii, fiindcă nu discutam ordinele primite, ci le executam astfel cum le primeam; n-am putut să deduc din aceste împrejurări nimic, întrucât nu cunoșteam operațiunile de pe restul frontului.

8) Întrebare: La fila 8, jos, a memoriului, arătați că ordinul de operații găsit la prizonierul german era fals, cum și de unde ați dedus aceasta?

Răspuns: Colonelul Sturdza umbla cu acest ordin în mână și se interesa printre ofițerii Reg. cine are o hartă nemțească, spre a putea stabili după ea cotele specificate în acel ordin. Cum n-a putut găsi și nu le-a putut stabili, s-a orientat după harta românească și găsind cote, în ordin, care se potriveau după malul drept al Șușiței, a dedus că ordinul este fals, întrucât atacul – după ordinul german – ar fi trebuit să se producă invers, ș-atunci, eu, care fusesem trimis cu 2 batalioane pe malul stâng al Șușiței, pe Dealul Arinișului, am fost retras de acolo și trimis la Răchitașu.

9) Întrebare: La fila 9, memoriu, arătați că așteptând la Cota 648 – 1.500 metri, Est Răchitașu, ajutoare, în urma Raportului făcut de d-tră lui Sturdza, n-au venit acele ajutoare; cât anume și cât și ați menținut poziția sau v-ați retras?

Răspuns: N-am primit nici un ajutor, deși, în Raportul scris făcut, arătam cum este situația și că n-aș putea lua Răchitașul numai cu trupele mele, așa că am menținut poziția de la Cota 648 – în strâns contact cu inamicul până a 2-a zi, când am primit ordin de retragere, la Răcoasa și, apoi, la Pădurea Sovejanu.

10) Întrebare: A fost observat Sturdza de C-dt. Armatei de aceste retrageri nemotivate?

Răspuns: Nu mi-a arătat nici un ordin de observație, nici nu mi-a spus nimica, însă, după retragerea de la Răchitașu, m-a întrebat, la Răcoasa, dacă s-ar fi putut rezista încă pe Răchitașu; i-am răspuns că nu, pentru că Răchitașu Mare era deja ocupat de inamic înainte de venirea Reg. Grăniceri, după ce fusese respinsă cavaleria noastră.

11) Întrebare: Cunoașteți împrejurările în care au fost

împuşcaţi căpitanul Mărculescu şi lt. Ciulei de Sturdza?

R[ăspuns]: Atâta ştiu că, cap. Mărculescu avea comanda Bat. 1/2 şi se afla pe Vârful Momăia pus de Brigadă, şi, în seara de 26 dec. 1916, s-a produs un atac din partea inamicului, când parte din trupa lui Mărculescu s-a predat, iar parte s-a răspândit prin pădure; iar cap. Mărculescu îmi raportează tot noaptea mie cazul, fiindcă eram cel mai mare în grad în acel Sector.

Eu, care-mi închipuiam că Vârful Momăia n-ar fi putut fi atacat de inamic cu trupe numeroase, întrucât n-ar fi avut timp să sosească dinspre Vizantea, de unde chiar se retrăsese Bat. 2/5 de sub comanda maiorului Popescu Marin şi, cum, cap. Mărculescu, avea peste o mie de oameni, i-am spus să-şi reconstituie trupa, să dea un contraatac şi să reocupe Vârful Momăia; el însă, probabil, că nu a putut aduna oamenii, fiindcă parte din ei fugiseră şi spre Varniţa, aşa că s-a dus după ei, până când a sosit în gara Varniţa, unde Sturdza găsimdu-l, am auzit că l-a judecat sumar şi l-a împuşcat; iar Ciulei, care se afla şi el sub comanda lui Mărculescu, a dispărut.

12) Întrebare]: De unde ştiaţi ce spunea Sturdza la despărţire ofiţerilor pe front, dacă nu l-aţi urmărit în vizita sa (fila 13, memoriu)?

R[ăspuns]: Eu mă aflam la flancul drept al poziţiei de la Mariana, aceasta era înainte de 12 şi am fost anunţat de adjutantul Brigăzii, lt. Luchian, că Sturdza va sosi pe front să-şi ia rămas bun; el însă a venit pe alt drum, cu căpitanul Jinga – la 5 ianuarie 1917, nu-mi aduc aminte dacă era însoţit şi de Vachmann²², şi după ce vizitase 3 părţi din front, unde nu ştiu ce a vorbit cu trupa şi ofiţerii, pe la jumătatea frontului cap. Caracaş, i-am ieşit înainte şi am continuat vizitarea cu el, a restului frontului şi a Rezervei, care era la dispoziţia Brigăzii – cap. Balşanu. De atunci am auzit conversaţia descrisă în memoriu.

13) Întrebare]: La fila 13, jos, a memoriului: Ce aţi înţeles prin cuvintele: «câteva rânduri pe care le-am trimis în ziua de 6 şi 7 ianuarie» şi ce v-a determinat la aceasta, de ce prin acest mod şi nu prin Raport şi arătaţi-ne precis câte scrisori i-aţi scris lui Sturdza şi în ce împrejurări, asemenea dacă vă amintiţi că i-aţi scris şi despre alte chestiuni?

R[ăspuns]: L-tul Luchian, adjutantul Brigăzii, trebuia să se ducă la Divizia 8-a, unde fusese mutat Sturdza, nu ştiu pentru ce, şi, înainte de a se duce, mi-a spus că dacă vreau să scriu lui Sturdza să intervie pentru retragerea Reg. meu în rezervă, după cum ne anunţase Brigada, că, pe ziua de 5 sau 7 ianuarie, vom fi retraşi; aşa că eu i-am scris câteva rânduri numai relativ la această chestiune, prin care îl rugam să intervină la Armată sau la Marele Cartier pentru schimbarea noastră.

N-am mai făcut Raport, fiindcă nu mai era în Brigadă la noi şi nu aveam atunci comandant titular la Brigadă.

Afară de această scrisoare, i-am mai scris una prin luna nov., ca răspuns la o scrisoare a lui, relativ la formarea Brigăzii de Grăniceri; iar într-un ultim aliniat ne pune să jurăm că inamicul nu va păşi frontiera, decât trecând peste corpurile noastre neînsuflite, iar eu i-am răspuns că jurăm, adică eu cu Regimentul întreg.

Afară de această chestiune, nu i-am scris alte scrisori şi nici nu mi-a scris scrisori cu caracter personal, ci numai relativ la serviciu. De asemenea, trimisei note de serviciu, pentru diferite chestiuni, şi care se găsesc la dosarul Regimentului.

14) Întrebare]: La fila 15, memoriu. Cum v-aţi pomenit cu Sturdza fără de veste, când arătaţi că v-au prevenit şi ofiţerii? Cine sunt acei ofiţeri şi cu cine a intrat Sturdza în bordei?

R[ăspuns]: Eu mă aflam în ziua de 23 ianuarie, pe la ora 6, la Batalionul II de Rezervă, în faţa unui bordei, care se lucra, şi eram cu maiorul Buricescu, cdt-ul Batalionului, căpitanul Popescu Gr. C-tin, căpitanul Popescu C-tin, căpitanul Toniţă, căpitanul Ionescu Anton, lt. Botez de la mitraliere şi alţi câţiva ofiţeri, din acest Batalion, şi mă aflam cu spatele spre direcţiune când a venit el, aşa că nu l-am văzut deodată, ci numai când ofiţerii, care erau cu faţa spre el, m-au prevenit cu cuvintele: «Dl. colonel Sturdza», când n-am întors şi m-am dus la el, venind după mine şi maiorul Buricescu.

15) Întrebare]: (fila 15) Ce s-a înţeles prin cuvintele lui Sturdza: «Care e frontul nostru? Care parte a frontului e mai aproape de aici? Ce front anume?».

R[ăspuns]: Mă întreba ce tranşee ocupăm noi şi care e partea cea mai apropiată, de la locul unde ne aflam noi, până la tranşeele noastre, de pe front, şi aceasta întreba în scopul, de a se duce să viziteze şi el poziţia; spunând că dacă vizitează întâi poziţia în Sectorul lui Caracaş, cu cea ocazie l-ar vedea şi pe acesta.

16) Întrebare]: Ce v-aţi închipuit că vrea Sturdza, când v-a întrebat de partea cea mai apropiată a frontului la inamic, şi când l-aţi văzut cu geamantanele şi cu sacul de voiaj, care în loc să le fi lăsat la automobilul care era numai în pană şi cu care trebuia să continue drumul la serviciul său, păzite de caporal, a venit cu ele pe front la D-tră?

R[ăspuns]: Sturdza nu m-a întrebat de partea cea mai apropiată de frontul inamic, ci de partea frontului nostru, cea mai apropiată de Rezerva în care mă aflam eu atunci, şi mi-am închipuit că într-adevăr vrea să vadă frontul, fiindcă-l ştiam foarte curios şi vrea să ştie totul; iar în ce priveşte că a venit cu geamantanele şi cu sacul de voiaj, nu mi-am închipuit nimica, fiindcă aşa venea întotdeauna, când venea în inspecţie.

17) Întrebare]: Nu v-a surprins atâtea întrebări curioase puse de Sturdza D-tră, când nu mai avea nicio calitate a veni pe acolo, când, mai mult sau mai puţin ştiaţi de ce sentimente este animat (filo german) şi nu aţi bănuat intenţiunile lui Sturdza? Mai ales că arătaţi că el venise numai să-şi mai vadă Grănicerii în trecere? Şi aceasta şi pe timpul de înserare?

R[ăspuns]: Nu m-au surprins întrebările lui Sturdza, pentru că, într-adevăr, credeam că vrea să meargă cât mai repede la poziţie, s-o vadă şi să se reîntoarcă înapoi spre Varniţa, iar după ce a văzut oamenii, care erau la masă, şi a intrat în bordei, unde a stat vreun ceas, şi, apoi, am ieşit împreună ca să se întoarcă la Varniţa, l-am condus eu, luându-şi bună seara de la ceilalţi ofiţeri, fără a le mai spune altceva.

Nu m-a surprins faptul că a venit cu geamantanul şi cu sacul de voiaj fiindcă aşa avea obiceiul, deci l-am însoţit ca să-l conduc în drumul Ireştilor, spre a merge la Varniţa. Am făcut împreună, vreo 200 metri, mergând eu cu Sturdza înainte şi, la 5-10 paşi în urmă, Wachmann cu ordonanţa, când, văzând Sturdza poziţia de pe Dealul Satului şi Dealul Voloşcani, mă întreabă: «Asta-i poziţia voastră?» l-am răspuns că «Da», atunci îmi spune: «Pentru că este lumină şi frumos – era lună plină şi omăt – tot aş vrea să văd poziţia aicea – mi-a arătat cu mâna poziţia spre satul Voloşcani – poate cine ştie vreodată am şi eu nevoie la operaţii, cum se prezintă ea faţă

de inamic?» Aceasta pe la ora 7 și 10 minute. Îi răspund: «Nu cunosc poziția în detaliu, pentru că și eu am sosit la Rezervă, puțin înaintea D-tră, și tocmai mâine de dimineață aveam de gând să mă duc s-o vizitez și să mai văd și ce lucrări trebuie făcute; dar dacă D-tră țineți atât de mult ca s-o vedeți, vă însoțesc și eu, fiindcă nu e prea departe, și vom găsi acolo pe comandantul de sectoare, care ne vor da explicațiuni asupra ei». Am mers așa, fără să mai vorbească nimic, până când eram aproape să urcăm la poziția de pe Dealul Satului, când, văzând un soldat rus, chiar pe poziție în zare, îmi spune: «Dar voi nu vă întindeți până la sat? Aicea sunt ruși».

«Nu, îi răspund eu, ci ne întindem până la câteva sute de metri spre Nord-Vest de sat».

«Tocmai bine – spune Sturdza – că am ocazia să văd și eu unde faceți legătura cu Armata Rusă și, de acolo, pot observa și cum se prezintă poziția față de Măgura Odobeștilor».

Apoi am mers puțin înainte și am ajuns chiar în locul unde se făcea legătura cu frontul rusesc, unde am sosit la ora 8 seara. Aci a stat de vorbă cu un sergent, șef de mitralieră, de la Reg. D., întrebându-l unde este inamicul, el îi răspunde: «Inamicul este departe, dar în fața noastră – și a arătat spre postul inamic – este un post înaintat al inamicului, care ne tot neliniștește cu focuri». După aceea, Sturdza, a plecat chiar pe tranșeele de pe Dealul Satului, tot însoțit de mine; iar, pe la trei părți din aceste tranșee, a întâlnit pe căpitanul Balșanu, comandantul celui Sector, care i-a ieșit înainte și i-a raportat asupra situației.

În urmă, Sturdza a pornit înainte chiar prin tranșee, întrebând din când în când pe câte un soldat câte ceva, ca: unde este inamicul, iar căp. Balșanu îl întreabă: «D-le colonel, voiți să vedeți poziția? Să merg eu s-o vă arăt?» La care el răspunde: «Nu e nevoie, c-o văd eu singur, veziți de treaba D-tale»; apoi a continuat drumul mai departe, iar eu îl urmă, de aproape, și cap. Balșanu venea în urma noastră mai încet. Când a ajuns la capătul tranșeei, a zărit niște oameni, peste vâlceaua care se găsea în fața tranșeelelor, care se mișcau probabil pentru a se schimba. El întreabă atunci pe un soldat, nu știu cum îl chema, dar era din Detașamentul Balșanu: «Dar oamenii aceia care se mișcă, sunt nemți sau români?» La care soldatul răspunde că: «Sunt de ai noștri, se duc la postul înaintat care se vede».

Sturdza, atunci, spune: «A! Vasăzică aceia este tot poziția noastră; ei, vezi, acolo am să mă duc, căci de acolo pot vedea mai bine, cum se prezintă poziția față de satul Voloșcani». Și a început a coborî puțin spre vâlcea, atunci cap. Balșanu, care venise din urmă, zice: «Nu vă băgați pe acolo D-le colonel, că vin gloanțe de la inamic». La care el îi răspunde: «Nu, nu, că nu mă duc eu la inamic» și a continuat a coborî. Atunci, eu, mai fac câțiva pași după dânsul și-i spun: «D-le colonel, căpitanul Balșanu cunoaște bine sectorul periculos, să nu intrăm pe acolo, fiindcă riscăm, să fim uciși degeaba, dacă voiți să vedeți poziția spre postul înaintat, mai bine să stăm pe după mamelonul care se vede, ieșim la vârf și de acolo puteți observa foarte bine și mai fără primejdie».

Atunci el se întoarce supărat înapoi la mine, îmi dă mâna, și-mi zice: «La revedere, retrageți și D-ta, să fim o țintă mai mică, că știți că mie nu mie frică de glonț, mă duc pe aicea ca să nu mai ocolesc atâta, văd ce vreau să văd și mă întorc înapoi». Eu îi spun: «Atunci vă aștept pe deal». «Nu, nu, nu-i nevoie să mă aștepți – zise el – e deja târziu și nu vreau să te mai rețin, căci acum știu drumul la Irești».

La această ultimă conversație se afla cap. Balșanu, sus la capătul tranșeelelor, aproximativ 20 pași, iar Wachmann, cu ordonanța, se coborau după Sturdza, au trecut pe lângă mine, fără să mă salute și fără să zică nimic; iar eu m-am întors sus în șea, unde am întâlnit pe cap. Balșanu, cu care m-am coborât vreo 100 de pași pe versantul opus al șeiei, spre a fi feriți de gloanțe, și tocmai îi spuneam, cum Sturdza se expune și nu ascultă de nimeni și că are să-și găsească moartea într-o bună zi, impresiune ce mi-o făcea, de altfel, de câte ori se ducea să viziteze frontul. Dar, nu trecu 10 minute, și se aud deodată focuri, de pe frontul cap. Balșanu – de pe Dealul Satului, începând în același timp să tragă și rușii, precum și postul inamic. Am trimis îndată pe cap. Balșanu pe front să vadă ce este și, cum a sosit pe front, în dreptul slt. Catană, focurile au încetat. Eu am mai stat vreo 5-10 minute acolo, și, văzând că, căpitanul, nu se înapoiează, mi-am închipuit că se duce mai departe spre a vizita frontul și că focurile trase sunt obișnuitele schimburi de focuri, ce se întâmplă adesea pe front. Apoi, am pornit spre Rezerva cap. Polihroniade, unde am găsit o companie din Reg. D., care se schimbaseră și trebuia să plece, și am mers cu ea până în apropiere de Rezervă, fără să-mi închipuiesc că focurile trase, fuseseră trase în colonelul Sturdza, Wachmann și ordonanța.

În aceea noapte nu mi s-a mai raportat nimic. A 2-a zi, 24 ianuarie, dimineața, pe la 8-9, mi s-a raportat telefonic de cap. Balșanu că, pe versantul opus de peste vale, pe Dealul Voloșcani, la o distanță de aproximativ 400 de metri de locul unde ne-am despărțit de Sturdza, se zăresc două cadavre și că bănuiește că sunt ale col. Sturdza și lt. Wachmann, care probabil că au fost împușcați, când s-au auzit decusea detunăturile. I-am dat ordin, imediat, să trimită o recunoaștere spre a vedea ce este, însă nu s-a putut trimite decât spre seară, din cauza gloanțelor inamice, care, imediat ce se vedea mișcare, veneau tocmai în aceea direcție și anume; un plutonier din Det. Balșanu, nu știu cum îl cheamă, s-a târât până la cele două cadavre și a constatat că era numai cadavrul ordonanței, iar alături un mac[indescifrabil]²³ și l-a adus tocmai noaptea, când s-a dus din nou, cu alți soldați, aducând și geanta cu valiza.

Am raportat chiar în aceea zi cazul telefonic Brigăzii, întrebând dacă nu cumva col. Sturdza s-a întors la Varnița, și mi s-a răspuns că nu.

În dimineața zilei de 25 ianuarie, m-am dus la fața locului, împreună cu medicul și cap. Balșanu, am constatat că ordonanța era împușcată de jos în sus și că moartea a survenit după o scurtă agonie.

Am făcut apoi un raport în scris, în care am arătat împrejurările și că voi continua cu cercetările spre a stabili adevărul.

În noaptea de 25 spre 26 ianuarie, am ordonat să se facă din nou recunoașteri, spre a se vedea dacă nu se mai găsesc cadavre, la care mi s-a răspuns că nu, dar se văd urme dezordonate, care duc în viroaga ce trece pe lângă postul inamic.

Apoi, am luat declarațiunile soldaților și ofițerilor de pe front și am încheiat un proces-verbal, pe care l-am înaintat Brigăzii.

18) [Întrebare]: Care este numele ofițerilor care au intrat în Bordei cu Sturdza (fila 16)? Cine a provocat pe Sturdza să vorbească în chestia rușilor și politică acolo în Bordei și față de ofițerii care se aflau pe front și asupra cărora avea o influență destul de mare, de ce nu l-ați oprit de a vorbi astfel de

chestiuni?

R[ăspuns]: Maiorul Buricescu, căpitan Popescu Gr. Constantin, căpitan Popescu C-tin, căpitan Costăchescu, căpitan Ionescu Anton, căpitan Toniță și lt. Botez N., au intrat în Bordeiul unde stăteam toți.

Eu am întrebat pe Sturdza ce mai face, ce mai este nou, și, pe noi, când ne schimbă de pe front; la care el mi-a răspuns, că este cam supărat, fiindcă a fost mutat de la Divizia a 8-a la Divizia 10-a, care se găsește pe lângă Prut, și nici nu știe unde, și că se miră că noi n-am fost schimbați până acum, dar crede că o să fim schimbați cât de curând. Apoi, a mai spus: «De altfel, Rușii ar fi voit să schimbe toate trupele de pe front, cele Române, care să fie trimise la refacere în Basarabia, și că, chiar se hotărâse ca, Guvernul Român să se retragă la Cherson, dar s-au opus aliații». Apoi, n-a mai spus nimic asupra acestei chestiuni și a continuat convorbirea cu maiorul Buricescu, ajutorul meu, care-i motiva pentru ce noi trebuie să fim schimbați numai decât.

N-am putut să-l opresc pe Sturdza a discuta chestiunea politică de mai sus, pe motivul că atâta a spus și s-a oprit, schimbând conversația.

19) Întrebare: Arătați-ne toată discuția urmată între Sturdza și ofițeri și D-tră în Bordei, până la plecarea sa la ora 7 p.m..

R[ăspuns]: Cum a intrat Sturdza în bordei cu ofițerii, a cerut întâi să-i aducă probe de mâncarea trupei, fiindcă i-a plăcut; pe urmă a întrebat pe unii din ei, pe care îi cunoștea mai bine, ce mai fac, cum o mai duc pe front, dacă pe la noi s-au ivit boli, ca prin alte regimente; apoi l-a[m] întrebat eu ce mai face și mi-a răspuns cele de la întrebarea și răspunsul nr. 18, după care a continuat convorbirea cu maiorul Buricescu, relativ la schimbarea de pe front.

Ofițerilor le spusese Sturdza afară că a venit să-i vadă; iar, când era lângă mine maiorul Buricescu, i-a spus că vrea să vadă și frontul și pe cap. Caracaș.

Wachmann a stat în bordei, însă n-a luat parte la discuție, vorbea numai în parte cu câte un ofițer.

20) Întrebare: De ce, la ieșirea din Bordei, l-ați urmat, conducându-l pe Sturdza singur, și n-ați mai luat vreun ofițer, cum era și natural, mai ales că era noaptea, ora 7 și în ianuarie?

R[ăspuns]: Pentru că el mi-a spus: «Vasilescule fii bun și îndrumază-mă spre drumul Ireștilor», și, fiindcă acest drum [e] la vreo 50 de metri de Bordei, n-am mai luat pe nimenea, fiindcă nu mai era nevoie, crezând că am să mă întorc înapoi; iar când am ajuns la vreo 200 de metri, și mi-a spus că vrea să vadă poziția, am continuat și eu drumul cu el, până la cap. Balșanu, de unde puteam să iau un om, cu care să mă întorc înapoi, și unde n-am mai luat, întrucât la reîntoarcere am găsit compania din Reg. D. cu care am venit.

21) Întrebare: Dacă nici D-tră, nici Sturdza, când ați ajuns în dreptul Sectorului căp. Balșanu, nu cunoșteți poziția, era foarte natural ca la opunerea lui Sturdza, de a fi condus de acest ofițer, să insistați să fie condus, pentru ce n-ați făcut-o?

R[ăspuns]: Eu nu puteam să-i impun lui Sturdza să ia pe Balșanu, fiindcă am crezut că nu vrea să-l deranjeze, mai ales că el era ocupat cu aranjarea oamenilor pe front, căci sosise de curând. Apoi, în direcția unde spunea Sturdza că vrea să se ducă, găsea pe căpitanul Polihroniade, care era comandantul aceluia Sector, și, care, putea să-i dea relațiunile necesare.

22) Întrebare: (fila 18, memoriu) Când ați avut cu Sturdza ultima discuție, înainte de despărțire, unde se afla căpitanul Balșanu, precizați locul?

R[ăspuns]: Căpitanul a rămas în spatele tranșeelor lui (vezi schița), noi am mers pe drumul însemnat cu roșu, cam încă 70-80 de metri, când ne-am despărțit la punctul de pe schiță.

Nu se putea auzi de la acest loc, de Balșanu, conversația ultimă avută; când m-am întors eu, pe același drum, am întâlnit întâi la vreo 10 metri pe Wachmann cu ordonața, cu care n-am mai vorbit nimic, și în șa, la capătul tranșeelor, [pe] Balșanu, cu care am mai mers vreo 100 de metri (vezi schița), când am auzit primele împușcături.

23) Întrebare: Când ați auzit focuri, de o parte și de alta, în direcția aceea, nu v-ați gândit să vă interesați de soarta lui Sturdza, căci era explicabil să vă așteptați că s-a putut trage chiar asupra lui și, deci, ca o datorie, vi se impunea să vă interesați de aceasta, iar nu să plecați?

R[ăspuns]: Nu m-am gândit că putea să tragă în Sturdza, pentru că detunăturile se auzeau la o depărtare de vreo 400 metri de postul înaintat al nostru, în direcțiunea căruia plecase Sturdza, și nu-mi închipuiam că el putea să ajungă acolo, adică spre coada acelei vâlcele dinspre postul inamic.

Pe Balșanu l-am trimis fiindcă era Sectorul lui și se auzeau focuri și mai înainte de sosirea mea cu Sturdza la Dealul Satului.

24) Întrebare: Faceți o schiță și arătați-ne precis locul unde s-a găsit cadavrul ordonaței, arătând și locul unde v-ați despărțit de Sturdza, locul unde stătea Balșanu, locurile posturilor avansate ale noastre, ale rușilor și ale inamicului, precum și poziția noastră și a inamicului?

R[ăspuns]: Vă prezint schița, fără a arăta postul avansat al rușilor, căci ei aveau în față o vâlcea.

25) Întrebare: Cine este medicul care a făcut autopsia cadavrului, unde s-a făcut și unde se află actul medico-legal?

R[ăspuns]: Nu-mi aduc aminte numele medicului, dar există actul medico-legal, pe care l-am înaintat odată cu procesul-verbal de dispariția lui Sturdza.

26) Întrebare: Ați arătat că nu v-ați gândit că s-ar putea să se tragă în Sturdza, când ați auzit detunătura, și ați trimis pe Balșanu să vadă ce este, fiind în Sectorul lui. Pentru ce nu ați avut curiozitatea să vedeți și D-tră ce este, întrucât în primul loc [rând] știți că Sturdza se hazardase avansând către inamic, iar în al 2-lea loc [rând], aceasta se petrecea și în Sectorul Reg. D-tră și la o oră cam neobișnuită?

R[ăspuns]: Îmi închipuiam că Sturdza a ieșit din Sectorul periculos, adică din fundul văii, și că, ducându-se la postul înaintat al nostru, putea foarte bine, să fie apărut de gloanțe, întrucât putea intra în șanțuri; apoi, focurile se trăgeau, după cum am mai spus, la vreo 400 de metri de postul nostru, așa că nu-mi puteam închipui că Sturdza ar fi putut ajunge acolo, când el luase cu totul altă direcție.

De altfel, comandantul de regiment nu se neliniștește de orice detunătură auzită pe front, fiindcă acestea se aud la orice moment și dacă ele se îndesesc din vreo cauză oare care, comandanții de sectoare, avizează imediat, fiind legați prin telefon.

27) Întrebare: Cine este plutonierul și care sunt oamenii care au adus cadavrul ordonaței? Ce v-a determinat să trimiteți recunoașteri pentru găsirea lui Sturdza? Ce ați bănuț și din ce ați tras bănuțelile?

R[ăspuns]: Nu știu numele plutonierului, nici a oamenilor și m-a determinat să trimit recunoașteri, pentru găsirea lui Sturdza, raportul căp. Balșanu, prin care îmi făcea cunoscut găsirea cadavrului ordonanței, și, atunci am bănuir că, atât Sturdza, cât și Wachmann, ar fi putut foarte bine să fie uciși, dezorientându-se și deplasându-se de la direcțiunea unde se găsea postul nostru înaintat.

28) Întrebare: După cât timp, de la despărțirea D-tră de Sturdza, s-a auzit împușcăturile? În ce punct vă găseați în acest moment și dacă erați singur sau încă cu cap. Balșanu și în ce loc?

R[ăspuns]: Când m-am despărțit de Sturdza, din punctul cel mai avansat, să fi fost orele 8,35 seara. Când am auzit primele împușcături, era cam după vreo 15 minute și mă găseam cu Balșanu, în locul indicat pe schiță, și de unde l-am trimis să vadă ce este; iar eu, după vreo 5-6 minute, am continuat drumul spre Rezerva Generală a Reg., care era la centrul Sectorului.

29) Întrebare: Care sunt lucrurile auzite din gura lui Sturdza, în seara plecării la inamic, care se potriveau cu cele din manifest?

R[ăspuns]: Înlocuirea trupelor Române, de pe frontul Românesc, și retragerea Guvernului la Cherson. Manifestul l-am citit la Corpul II Armată, după vreo 10 zile, unde am fost chemați toți comandanții.

30) Întrebare: Cine este amicul Berindei și în ce împrejurări ați devenit amici?

R[ăspuns]: E vorba de lt. col. Berindei Ioan, care e prieten și puțin rudă cu mine, prin alianță, și era comandantul Reg. Crișan, cu care am fost la frontieră, până la jumătatea lunii octombrie. Fac aluzie despre el, într-o scrisoare adresată lui Sturdza, cam prin luna noiembrie, ca răspuns la o scrisoare a lui Sturdza, în care își exprima părerea de bine că Berindei a scăpat cu viață, în urma luptelor date în jurul Piteștilor.

31) Întrebare: Ce ați înțeles și la ce faceți aluzie, prin cuvintele din scrisoarea adresată lui Sturdza: «Am rămas fără stăpân, suntem batjocora tuturor și n-avem la cine face nici un apel, căci nimeni nu ne ascultă?»

R[ăspuns]: După plecarea lui Sturdza, Brigada rămânând fără comandant titular, nu mai aveam cui să arătăm doleanțele noastre, și, în loc să fim schimbați de pe poziție, după cum mi se comunicase, după terminarea lucrărilor ce mi se ordonase să facem, am fost puși să facem și bordeiele pentru trupele care trebuiau să vie să ne schimbe, noi care, de la 9 dec. și până atunci, dusesem luptele cele mai grele de zi și noapte și – atunci – am scris o scrisoare lui Sturdza, prin lt. Luchian, în care scriam aceste cuvinte, rugându-l în același timp, pentru că avea trecere mai multă și știa păsurile noastre, să intervieve să ne schimbe.

32) Întrebare: Pentru ce, nici în procesul-verbal [a] dresat la 26 ianuarie și nici prin raportul cu care l-ați înaintat, nu pomeniți nimic de venirea lui Sturdza la D-tră cu geamantanele, că s-a interesat de poziție, că a vorbit politică față de ofițeri, ca aceea a plecării trupelor noastre în Rusia pentru refacere, a Guvernului la Cherson, etc., cum și că l-ați condus până în ultimul moment, că vă referiți numai la ofițeri și la cap. Balșanu?

R[ăspuns]: N-am spus despre geamantane, fiindcă acesta era obiceiul lui Sturdza, de a veni cu ele, nu era un lucru neobișnuit care să mă facă să bănuiesc ceva; cât despre politica discutată, nici nu mi-am reamintit, am mărturisit

însă aceasta, după ce am citit manifestul la Corpul II Armată, în fața D-lui lt. col. Macarovici și ofițerilor de stat major de acolo, și că l-am condus pe Sturdza, am spus-o în Raport.

33) Întrebare: Ce v-a determinat să trageți concluzia din procesul-verbal asupra dispariției lui Sturdza, și nu ați tras acelea de a fi dezertat cu voință, ținând în seamă atâtea împrejurări suspecte, care au precedat momentul despărțirii D-tră de el și Wachmann, anume: sosirea lui Sturdza absolut nejustificată în Sectorul D-tră, faptul că avea cu el bagaje și celelalte?

R[ăspuns]: Am tras acele concluzii din faptul că nu-mi puteam închipui niciodată că colonelul Sturdza, om întreg și serios, după cum l-am cunoscut eu, și în care aveam atâtea încredere, mărită încă prin faptul că i se dăduse Comandament de Divizie, n-ar fi putut niciodată să devie, din așa om, un dezertor ordinar, iar toate celelalte împrejurări nu le-am suspectat, fiindcă acestea intrau în mersul lor obișnuit.

34) Întrebare: Dacă într-adevăr Sturdza venise pentru a vizita pe Grăniceri și, deci, în acest scop vizita frontul și se interesa de partea cea mai [a]propiată de Rezervă, când, în urmă, l-ați văzut că în loc să o ia în această parte, cum ar fi fost natural, dacă acesta i-ar fi fost scopul, o ia tot spre inamic, ba, mai mult, trece printre parii pe unde trebuia să [se] așeze sarmă ghimpată, nu v-ați închipuit că alta e intențiunea lui?

R[ăspuns]: Pentru moment am crezut că a renunțat la vizitarea frontului, fiindcă n-a mai spus nimica de aceasta, până când am mers cu el 200 metri pe drumul Ireștilor și credeam că se duce neapărat la Varnița. Vizitarea frontului el spunea că vrea s-o facă, profitând de ocaziunea că a venit să vadă pe Grăniceri, și nu spunea nimic că a venit special pentru aceasta. Nu știam nici eu de loc poziția pe unde a trecut Sturdza, și am aflat că e periculoasă de la cap. Balșanu, lucru ce m-a făcut să-l chem înapoi.

35) Întrebare: Dacă s-a primit și la Reg. 2 Grăniceri Manifestele lui Sturdza, când și prin cine anume?

R[ăspuns]: Până la data de 3 febr., când eu am părăsit Reg., nu s-a primit niciun manifest, și, fiindcă, chiar în aceea zi, se schimba Reg. nostru cu alte trupe, am dat ordin scris comandanților de sectoare ca să prevadă chiar în procesul-verbal de predarea poziției, spre a se urmări cu atențiune, ca nu cumva să se aducă pe front aceste manifeste, iar cei ce vor veni cu ele să fie prinși sau uciși.

36) Întrebare: Mai aveți ceva de arătat?

R[ăspuns]: De la 1-27 septembrie, a intrat în compunerea Brigăzii: Reg. 2 Grăniceri [...].

Comisar regal, Lt. col. [semnătură]

Lt. col. [semnătură] Grigore Vasilescu

C. Gh. Petrovici

refier,

Slt. [semnătură]

Ioan I. Rang"

LIEUTENANT-COLONEL GRIGORE VASILESCU AND THE DESERTION OF COLONEL ALEXANDRU STURDZA (JANUARY 23/ FEBRUARY 5, 1917)

In the night of January 23/February 5, 1917, Colonel Alexandru Sturdza with Lieutenant Wachmann, his aide de camp deserted to Germans passing through the sector front of Regiment 2 Frontier Guard which was commanded

by Lieutenant-colonel Grigore Vasilescu. After the two officers' desertion, Lieutenant-colonel Grigore Vasilescu was suspected for a previous understanding with Colonel Alexandru Sturdza and for the mediation of his Romanian front transit through the sector which was commanded by him. The interrogation of Lieutenant-colonel Grigore Vasilescu

was taken by Royal inspector of Army 1, Lieutenant-colonel C.Gh. Petrovici on April 21, 1917.

Keywords: Colonel Alexandru Sturdza, Lieutenant-colonel Grigore Vasilescu, Lieutenant-colonel C.Gh. Petrovici, Lieutenant Wachmann Constantin, Captain Balșanu, Regiment 2 Frontier Guard

NOTE

1 Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

2 Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

3 Nicolae Popescu, *Primul război mondial și cazul Alexandru Sturdza*, în „Foaia Națională” din 11 aprilie 2012, vezi și www.foaianationala.ro/primulrazboi-mondial-si-cazul-alexandru-sturdza.html

4 Datorită faptului că, până la 1 septembrie 1919, a fost la „dispoziția” Armatei 1 și Ministerului de Război.

5 Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești (în continuare C.S.P.A.M.I.), Fond Direcția Personal, Memorii Bătrâni, litera „V”, colonei, dosar nr. 88, f. 1-2.

6 Ibidem, f. 37.

7 Cele trei arme: infanteria, artileria și cavaleria.

8 C.S.P.A.M.I., Fond Direcția Personal, Memorii Bătrâni, litera „V”, colonei, dosar nr. 88, f. 38.

9 Ibidem, f. 41.

10 Urmare a raportului a fost înaintat locotenent-colonel la 1 noiembrie 1916.

11 C.S.P.A.M.I., Fond Direcția Personal, Memorii Bătrâni, litera „V”, colonei, dosar nr. 88, f. 42.

12 Ibidem, f. 41.

13 Ibidem, f. 2.

14 Loc cit., Fond Curtea Marțială a Corpului 4 Armată, dosar nr. 2710, anul 1919, f. 54-70 [menționăm: numărul dosarului este cel dat de creator; dar, după finalizarea opera-

țiunilor arhivistice de inventariere, selecționare și reordonare, numărul curent sub care acesta se va regăsi în inventarul permanent al fondului, în vederea cercetării, va fi cu siguranță altul].

15 Schița fiind aproape ilizibilă, nu o publicăm.

16 Gradul acestuia, sublocotenent, nu a fost consemnat; fiind trecut, însă, la certificarea fiecărei pagini a interogatoriului.

17 În memoriul (dosarul) personal al ofițerului a fost consemnată localitatea Nucșoara din același județ.

18 În textul interogatoriului acest nume a fost scris de grefier ca: „Sturza”; dar, ținând cont de numele corect al acestuia, deja consemnat în bibliografia de specialitate, am tehnoredactat varianta consacrată: „Sturdza”.

19 Nedescifrabil în text.

20 Mai apare, în unele locuri, scris și: Balsanu, Balșeanu, Balșan, Bălșanu, tacit, în text, am păstrat varianta corectă: „Bălșanu”.

21 Locotenent-colonelul C. Gh. Petrovici, comisarul regal al Armatei 1, face trimitere la „Declarația” (nu „memo-riul”) dată de locotenent-colonelul Vasilescu Grigore în perioada imediată dezertării celor doi ofițeri trădători la germani.

22 În textul interogatoriului acest nume a fost scris de grefier ca: „Vachman”; dar, ținând cont de numele corect al acestuia, deja consemnat în bibliografia de specialitate, am tehnoredactat varianta consacrată: „Wachmann”.

23 Din context: „manta”.